

*Шановалова О. В.,**аспірант**Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

Постановка проблеми. На сучасному етапі проблема якості освіти стає основним елементом у реформуванні національних освітніх систем, що розпочалися наприкінці ХХ ст. і відбуваються нині в багатьох країнах світу. Саме якісні показники розвитку освіти, визначають ефективність суспільного поступу держав в умовах глобалізації та підвищення їхньої конкурентної боротьби за якість життя своїх громадян.

Провідні цілі і завдання розвитку освіти та основні напрями модернізації управління освітою визначені прийнятими в Україні законами і програмами: Закон України «Про загальну середню освіту», «Національна доктрина розвитку освіти», де приділяється велику увагу проблемі освіти і проголошено її «національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержанням міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту», «Державний стандарт базової повної середньої освіти», Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки» [2, с. 24].

Розроблення і впровадження нових підходів до управління освітою зумовлює необхідність вивчення і систематизації реформування системи управління освітою в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що зарубіжні та вітчизняні автори досліджують якість освіти одразу в кількох аспектах: наукові основи управління освітою (В. Афанасьєв, Є. Березняк, Д. Гвішіані, М. Дарманський, Д. Дейкун, П. Дроб'язко, О. Зайченко, С. Калашнікова, П. Раченко, Н. Самандас, Г. Федоров та ін.); теоретичні основи якості освіти та її управління (В. Андрущенко, В. Бобров, В. Гогунський, В. Дзоз, О. Жабенко, О. Іваницька, І. Каленюк, М. Кісіль, В. Князєв, С. Крисюк, В. Кремень, В. Ландсман, В. Лутай, В. Луговий, В. Майборода та ін.); розроблення систем якості освіти в Україні (І. Бабін, В. Вазилович, Я. Болюбаш, І. Булах, П. Віткін, В. Грубінко, В. Кремень, Н. Селезньова, Г. Хімичева, В. Шинкарук та ін.); моніторинг якості освіти (О. Байназарова, В. Беспалько, Т. Волобуєва, Л. Григевич, Г. Єльнікова, Т. Лукіна, В. Луначук, О. Ляшенко, О. Овчарук, та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття окреслює те, що питання управління якістю освітнього моніторингу потребує подальшого вивчення і систематизації в контексті з'ясування основних напрямів і характеру реформ. Важливим на сьогодні залишається проблема підвищення ефективності роботи інституцій усіх рівнів в забезпеченні якості освіти.

Формування цілей статті – здійснити аналіз сучасних підходів до управління якістю освітнього моніторингу. Реалізація окресленої мети передбачає розв'язання таких завдань: конкретизація сутнісних ознак поняття «моніторинг якості освіти», аналіз індикаторів якості освіти, визначення можливостей застосування критеріїв якості освіти в удосконаленні освітнього моніторингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі міжнародна спільнота розглядає якісну освіту з необхідних умов успішного розвитку будь-якої країни, інструмент соціальної й культурної злагоди та економічного зростання [1, с. 58]. У широкому сенсі якість освіти розуміють як збалансовану відповідність процесу, результату та самої освітньої системи цілям, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти. Якщо за основу означення взяти вимоги міжнародного стандарту якості ISO, що регламентує поняття якості продукції й послуг, то його можна тлумачити як сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу або його результату, які дають їм змогу задовольняти освітні потреби всіх суб'єктів навчально-виховного процесу – учнів і студентів, їхніх батьків, викладачів, роботодавців, управлінців тощо.

Особистісне спрямування освіти зумовлює потребу інтегровано оцінювати якість освіти в єдності індивідуальних характеристик особистості, педагогічних показників організації освітнього середовища та соціальних параметрів функціонування освітніх систем.

Якість освіти можна означити як багатомірну модель соціальних норм і вимог до особистості, освітньою середовища, в якому відбувається її розвиток, та системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання людини. Вона є багатогранною категорією, яка за своєю сутністю відбиває різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні й інші. Крім того, різні його суб'єкти – споживачі по – своєму, залежно від зацікавленості тією чи іншою його властивістю чи запитами, оцінюють якість освіти:

- як суспільний ідеал освіченості людини;
- як результат її навчальної діяльності;
- як процес організації навчання і виховання;
- як критерій функціонування освітньої системи.

Тому системне дослідження якості освіти передбачає вивчення комплексу проблем, які охоплюють:

- а) з'ясування сутності базових понять якості освіти (її означення, структурні компоненти, властивості, критерії й норми тощо);
- б) визначення процедур і показників оцінювання якості освіти (як освітнього процесу, як його результату і як функціональної системи);
- в) проведення моніторингу та прийняття управлінських рішень для забезпечення встановлених норм якості на всіх її рівнях.

Якісний рівень освіти забезпечується в світі за допомогою відповідних механізмів, що дістали назву моніторингу, який розуміється як система збору, опрацювання й поширення інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне відстеження за її станом і прогноз розвитку. Моніторинг розглядається як засіб отримання інформації про якість освітньої системи та її компонентів [3, с. 337].

Тобто, збирання інформації про стан об'єкта дослідження є умовою його функціонування, аналізу та узагальнення є необхідною умовою проведення моніторингу. Вона полягає не лише у відстеженні стану певного суб'єкта освітньої діяльності, а скоріш спрямована на з'ясування чинників, які потрібні для його розвитку, зміни ситуації тощо. А це належить скоріш до сфери оцінювання, яке відіграє продуктивну роль у визначенні подальших його змін і розвитку. Тобто констатуюча частина моніторингу – вивчення стану функціонування певного об'єкта дослідження – не є самоціллю, а стає лише передумовою вибору стратегії змін, необхідних для його розвитку, та пошуку шляхів її реалізації.

Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що він є категорією і педагогічною, й управлінською, оскільки поєднує принципи управління системою з загально педагогічними принципами функціонування освітньої

системи. Система моніторингу якості освіти підпорядкована ієрархічним зв'язкам освітньої системи. Тому об'єктами оцінювання можуть бути всі ті, хто задіяний в обстеженні – учні та студенти, вчителі й викладачі, навчальні заклади, їхні керівники, органи управління різних рівнів та їх інфраструктурні підрозділи тощо. За цією ознакою систему моніторингу освіти можна розглядати на різних рівнях її функціонування, а саме:

- індивідуальному рівні самооцінки учнями й студентами якості своєї загальноосвітньої та професійної підготовки, суспільної, професійної і життєвої компетентності, досвіду оволодіння алгоритмічними й евристичними способами діяльності, навичками критичного мислення тощо;

- локальному рівні оцінювання навчальним закладом учасників навчально-виховного процесу щодо якості освіти, досягнення ними поставленої мети в опануванні вимог державного стандарту відповідного рівня освіти, коригування стратегії розвитку за соціальними, педагогічними, економічними та іншими показниками;

- муніципальному рівні оцінювання місцевими органами управління суб'єктів освітньої діяльності (рівня навчальних досягнень учнів і студентів, кваліфікації та педагогічної майстерності вчителів і викладачів, компетентності керівників навчальних закладів тощо) та порівняння результатів діяльності власної мережі навчальних закладів;

- регіональному рівні оцінювання ефективності функціонування місцевої системи освіти, зокрема підпорядкованих органів управління, забезпечення ними державної освітньої політики в регіоні, вибіркове вивчення ефективності роботи окремих навчальних закладів і органів управління, вдосконалення мережі навчальних закладів на підставі аналізу одержаних даних;

- державному рівні акцентованого й узагальненого оцінювання якості функціонування національної системи освіти та порівняння її показників з міжнародними індикаторами й системами, забезпечення єдиної методології державної атестації випускників навчальних закладів, аналіз і порівняння стану реалізації державної освітньої політики в різних регіонах України.

Об'єктами оцінювання можуть бути внутрішні й зовнішні характеристики якості освіти як процесу, результату чи системи загалом, тобто зміст освіти, відбитий у навчальних планах і програмах, підручниках та інших навчальних засобах тощо, рівень його засвоєння, демографічні показники доступу до освіти, дані кадрового й ресурсного забезпечення освітньої системи, економічні індикатори освіти [5, с. 77].

Джерелами інформації в цьому разі є статистичні дані й матеріали спеціальних кваліметричних досліджень, результати зовнішнього контролю (незалежного аудиту) діяльності навчальних закладів і вивчення рівня навчальних досягнень учнів і студентів, аналітичні доповіді й оцінки вітчизняних та іноземних експертів, порівняльні дані міжнародних моніторингових досліджень, зовнішнього тестування, рейтинги виступів українських школярів і студентів на олімпіадах та конкурсах, матеріали державної атестації й акредитації навчальних закладів тощо.

Особливість освітнього моніторингу полягає в тому, що він зазвичай комплексний за предметом оцінювання, оскільки спрямований як на результат освітньої діяльності так і на сам процес, який привів до такого результату, тобто навчання, виховання, викладання, управління, ресурсного забезпечення. Наприклад, моніторинг навчальних досягнень учнів передбачає насамперед результат їхньої навчальної діяльності. Проте без належного оцінювання самого навчального процесу, з'ясування умов викладання предмета, його навчально-методичного забезпечення дослідники не спроможні виявити чинники, що вплинули на одержані результати, і виробити об'єктивні рекомендації щодо внесення змін у навчально-виховний процес.

Отже, моніторинг в освіті – це система заходів щодо збирання, опрацювання, аналізу та поширення інформації з метою вивчення й оцінювання стану функціонування певного суб'єкта освітньої діяльності чи освітньої системи загалом та прогнозування їх розвитку на основі аналізу одержаних даних і виявлених тенденцій та закономірностей.

Вагоме значення в затвердженні пріоритетності якості освіти належить також ініціативі міністрів освіти країн ЄС, які запропонували провести оцінювання національних освітніх систем за обраними шістьнадцятьма комплексними показниками якості, що відбивають чотири сфери:

- рівень навчальних досягнень школярів (7 показників);
- успішність навчання та доступ до освіти (3 показники);
- моніторинг системи управління освітою (2 показники);
- ресурсне забезпечення та структури освіти (4 показники) [3, с.558].

Європейський звіт про якість освіти за даними 26 країн, що взяла участь в обстеженні, започаткував один із напрямів нової європейської стратегії та соціальної моделі розвитку інвестування в людські ресурси, спричинив широку дискусію щодо стратегії підвищення якості освіти. За його висновками визначено п'ять ключових проблем майбутнього, однією з яких визнано систематичний моніторинг якості освіти. Багато країн запроваджують у себе незалежні оцінювання систем освіти і навчальних закладів, зокрема, застосовуючи кваліметричні методи вимірювань, результатів освітнього процесу, наприклад, зовнішнє тестування та участь у міжнародних дослідженнях за різними моніторинговими програмами. Останнім часом такі країни, як Болгарія, Латвія, Литва, Польща, Росія, Румунія, Словенія, Чехія та інші активно впроваджують технології незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів, на підставі яких здійснюється атестація випускників середніх шкіл та їх зарахування до вищих навчальних закладів. Ці заходи дають змогу урядам цих країн реально оцінити свої досягнення та недоліки, визначити стратегії необхідних змін у державній політиці й окреслити шляхи подолання кризових явищ, що виникають у процесі її здійснення. Їх наслідки демонструють, що реалізовані зміни сприяють поліпшенню конкурентності національних систем освіти, підвищенню їх міжнародного авторитету [4, с. 77].

Висновки. Аналіз управління сучасних підходів до управління якістю освітнього моніторингу дозволив зробити висновок, що на сучасному етапу освітній моніторинг розглядається як основний засіб контролю за відповідністю наявних результатів педагогічної системи її запланованим цілям. Важливим у цьому контексті є те, що в умовах фактичної невідповідності кінцевих результатів завданням, запланованим спочатку, моніторингові процедури оцінюють ступінь досягнення цілей, спрямованість та причини відхилень. Останні зазвичай спричинені впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, що передбачають зміни освітніх цілей, методик, технологій тощо. В цих умовах за результатами моніторингу якості освіти органи управління отримують інформацію про стан освітньої системи та її окремих складників, виявляють проблеми, що виникли в процесі досягнення освітніх цілей, з'ясовують тенденції розвитку освіти для розроблення відповідної освітньої політики.

Отже, моніторинг якості освіти – це система заходів щодо збирання, опрацювання, аналізу та поширення інформації з метою вивчення й оцінювання стану функціонування певного суб'єкта освітньої діяльності чи освітньої системи загалом та прогнозування їх розвитку на основі аналізу одержаних даних і виявлених тенденцій та закономірностей. Моніторинг якості освіти є дієвим засобом менеджменту освіти, управління її якістю.

Крім того, аналіз індикаторів освіти, проведення моніторингу та порівняння отриманої інформації з міжнародними показниками дає змогу одержані матеріал для оцінювання стану освітньої системи порівняно з іншими країнами, що

надзвичайно важливо в умовах глобалізації та інтеграційних процесів. Як бачимо, аналіз розвитку світового освітнього простору засвідчує, що головною тенденцією суспільного поступу в ХХІ столітті є спрямованість освітньої політики більшості країн на забезпечення якості освіти, створення необхідних умов для рівного доступу до неї незалежно від соціально-економічного статусу.

Отже, забезпечення високоякісної освіти на всіх її етапах і рівнях, оцінювання її результативності й управління якістю – одне з основних завдань сьогодення, яке має не лише педагогічний чи суто науковий контекст, але й соціальний, політичний та управлінський аспекти.

Резюме. У статті представлено аналіз якості освіти, та моніторингу управління. Конкретизовано систему критеріїв якості освіти та структури факторів, які впливають на управління процесом подальшого розвитку освіти. **Ключові слова:** якість освіти, інтегральна характеристика системи освіти, індикатори рівня досягнень успіху та моніторингу управління освітою, забезпечення ресурсів навчального процесу.

Резюме. В статті представлено аналіз якості освіти та моніторингу управління. Конкретизовано систему показателів якості освіти та структури факторів, впливаючих на управління процесом подальшого розвитку освіти. **Ключевые слова:** качество образования, интегральная характеристика системы образования, индикаторы уровня достигнутых успехов и мониторинга школьного образования, обеспечение ресурсов учебного процесса.

Summary. The analysis of the main criteria for the quality of education, management and monitoring. Specified system of quality education and the structure of the factors affecting the management of the further development of education. **Keywords:** quality of education, an integral characteristic of the education system, level indicators of success and monitoring of school education, the provision of resources of the educational process.

Література

1. Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітницька проблема: дисертація доктора філософських наук: 09.00.10. / В. Г. Вікторов / Академія педагогічних наук України Інститут вищої освіти. – К., 2006. – С. 5–259.
2. Ляшенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – №1 (46). – С. 3–24.
3. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – С. 558 – 561.
4. Перехейда О. Управління якістю освіти – пріоритетний напрям діяльності гімназії / О. Перехейда // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 1. – С. 77–82.
5. Локшина О.І. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: рекомендації з освітньої політики / О.І. Локшина // К.: «К.І.С.», 2004. – С. 160.